

Prof. dr hab. Andrzej Zborowski
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński
ul. Gronostajowa 7, 30-387 Kraków

Kraków, 31.07.2026 r.

SEKRETARIAT
Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej
Wpłynęło dnia 11.08.2026 r.
L.dz. HT-02/39/2026
Podpis [signature]

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr Anny Gralewskiej pt. „Sąsiedztwo jako dynamiczna struktura społeczno-przestrzenna. Kształtowanie relacji współzamieszkiwania na przykładzie miasta Gdańska. ”

promotor: dr hab. Mariusz Czepczyński, prof. UG, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Gdański

1. Wprowadzenie i charakterystyka rozprawy

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska pt. „Sąsiedztwo jako dynamiczna struktura społeczno-przestrzenna. Kształtowanie relacji współzamieszkiwania na przykładzie miasta Gdańska” została przygotowana w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Praca podejmuje problematykę należącą do aktualnych i jednocześnie stosunkowo słabo rozpoznanych zagadnień współczesnych studiów miejskich, sytuując się na styku geografii społecznej, urbanistyki, socjologii miasta oraz badań nad rozwojem społeczności lokalnych.

Przedmiotem rozprawy są współczesne sąsiedztwa wielkomiejskie, rozumiane nie jako proste następstwo przestrzennej bliskości miejsc zamieszkania, lecz jako złożone układy relacji społecznych osadzonych w określonej strukturze przestrzennej. Autorka wychodzi z założenia, że charakter współczesnego sąsiedztwa kształtowany jest równocześnie przez właściwości środowiska zamieszkania, cechy społeczności lokalnych oraz oddziaływanie procesów instytucjonalnych i makrospołecznych. Takie ujęcie stanowi odejście od redukcyjnego traktowania sąsiedztwa wyłącznie jako kategorii społecznej lub wyłącznie przestrzennej i wpisuje się we współczesne tendencje badawcze zmierzające do integracji obu perspektyw.

Rozprawa liczy 298 stron i ma przejrzystą, logiczną konstrukcję. Obejmuje pięć rozdziałów merytorycznych, poprzedzonych wstępem, oraz zakończonych syntetycznym podsumowaniem, bibliografią oraz wykazami tabel i rycin. Układ pracy odpowiada przyjętej logice postępowania badawczego – od uporządkowania podstaw teoretycznych i pojęciowych, poprzez przedstawienie uwarunkowań historycznych i przestrzennych badanego zjawiska, następnie prezentację wyników badań ilościowych i jakościowych, aż po próbę ich syntezy oraz sformułowanie wniosków dotyczących kierunków ewolucji współczesnych sąsiedztw wielkomiejskich. W związku z powyższym kompozycję rozprawy należy ocenić pozytywnie.

Na uznanie zasługuje konsekwencja w prowadzeniu wywodu oraz zachowanie równowagi pomiędzy częścią koncepcyjną a empiryczną.

Przedmiotem rozprawy są współczesne relacje sąsiedzkie w wielkomiejskich osiedlach mieszkaniowych analizowane na przykładzie Gdańska. Autorka podejmuje próbę wyjaśnienia mechanizmów kształtujących zróżnicowanie więzi sąsiedzkich oraz określenia znaczenia uwarunkowań przestrzennych, społecznych i funkcjonalnych dla ich rozwoju. Zakres podjętej problematyki ma charakter interdyscyplinarny i obejmuje zagadnienia z pogranicza geografii społeczno-ekonomicznej, gospodarki przestrzennej oraz nauk społecznych.

Całość sprawia wrażenie projektu badawczego dobrze zaplanowanego i konsekwentnie realizowanego. Już na poziomie konstrukcji rozprawy widoczna jest dbałość o zachowanie logicznego związku pomiędzy częścią teoretyczną, analizami empirycznymi oraz końcowymi wnioskami, co tworzy dobrą podstawę do dalszej oceny poszczególnych elementów pracy.

2. Ocena problematyki badawczej i podstaw teoretycznych

Jednym z podstawowych kryteriów oceny rozprawy doktorskiej jest trafność wyboru problemu badawczego oraz jego znaczenie dla rozwoju reprezentowanej dyscypliny naukowej. W tym zakresie przedłożona rozprawa zasługuje na ocenę zdecydowanie pozytywną. Autorka podejmuje problem należący do najważniejszych współczesnych zagadnień geografii społeczno-ekonomicznej i studiów miejskich, dotyczący mechanizmów funkcjonowania społeczności lokalnych w warunkach dynamicznych przemian przestrzeni miejskiej. Problematyka ta pozostaje aktualna zarówno z poznawczego, jak i aplikacyjnego punktu widzenia, wpisując się w dyskusję nad odpornością społeczną miast, jakością środowiska zamieszkania oraz rolą więzi społecznych w kształtowaniu współczesnej przestrzeni miejskiej.

Na szczególne podkreślenie zasługuje sposób sformułowania problemu badawczego. Autorka nie ogranicza się do opisu relacji sąsiedzkich ani do analizy cech osiedli mieszkaniowych, lecz podejmuje próbę wyjaśnienia mechanizmów odpowiedzialnych za powstawanie i różnicowanie współczesnych sąsiedztw wielkomiejskich. Tym samym przedmiotem zainteresowania staje się nie tyle samo współwystępowanie określonych zjawisk, ile proces ich wzajemnego oddziaływania. Takie ujęcie świadczy o ambicji wyjścia poza poziom opisu w kierunku poszukiwania zależności wyjaśniających, co należy uznać za właściwy kierunek badań doktorskich.

Istotnym walorem rozprawy jest przekonujące uzasadnienie potrzeby podjęcia badań. Autorka wykazuje, że mimo bogatego dorobku naukowego dotyczącego sąsiedztwa nadal występują zasadnicze rozbieżności definicyjne oraz metodologiczne, utrudniające porównywanie wyników badań prowadzonych w różnych dyscyplinach. Trafnie wskazuje również, że dotychczasowe analizy najczęściej koncentrowały się na wybranych aspektach funkcjonowania sąsiedztwa, rzadziej natomiast podejmowano próby jego kompleksowego ujęcia jako zjawiska jednocześnie społecznego i przestrzennego. Tak zidentyfikowane luki badawcze stanowią wystarczające uzasadnienie dla realizacji przedstawionego projektu.

Za szczególnie wartościową należy uznać próbę uporządkowania aparatu pojęciowego. Pojęcia „sąsiedztwo”, „sąsiedzkość”, „sąsiedowanie”, „osiedle mieszkaniowe” czy „społeczność lokalna” funkcjonują w literaturze w różnych znaczeniach, często zależnych od reprezentowanej dyscypliny. Autorka nie poprzestaje na przedstawieniu tych różnic, lecz podejmuje próbę ich uporządkowania oraz wskazania zakresów znaczeniowych

poszczególnych terminów. Zabieg ten należy ocenić wysoko, ponieważ stanowi nie tylko element porządkujący rozważania teoretyczne, ale również warunek poprawnej operacjonalizacji badań empirycznych.

Na uwagę zasługuje także krytyczne podejście do zastanych definicji osiedla mieszkaniowego. Autorka słusznie zwraca uwagę, że pojęcie to wykorzystywane jest równolegle jako jednostka urbanistyczna, jednostka administracyjna, forma organizacji przestrzeni mieszkaniowej czy wręcz potoczne określenie zespołu zabudowy. Wskazanie konsekwencji tej wieloznaczności dla interpretacji wyników badań należy uznać za trafne i dobrze uzasadnione. Z perspektywy metodologicznej jest to jeden z ważniejszych elementów przygotowujących grunt pod dalsze analizy.

Wysoko należy ocenić również dążenie do wypracowania autorskiego ujęcia sąsiedztwa wielkomiejskiego. Rozprawa nie ogranicza się do kompilacji istniejących koncepcji, lecz proponuje własny sposób rozumienia badanego zjawiska, akcentując jego dynamiczny, relacyjny i społeczno-przestrzenny charakter. W mojej ocenie jest to jedna z mocniejszych stron części teoretycznej, świadcząca o samodzielności intelektualnej Autorki. Jednocześnie należy zauważyć, że nie wszystkie elementy tej propozycji zostały jednakowo precyzyjnie rozwinięte w dalszej części rozprawy.

Dotyczy to przede wszystkim wprowadzonego pojęcia „**sąsiedztwa solidarnościowego**”, które odgrywa istotną rolę w części empirycznej pracy. Chociaż intuicyjnie można odczytać jego znaczenie jako odnoszące się do najwyższego poziomu relacji sąsiedzkich, obejmujących współpracę, wzajemną pomoc oraz podejmowanie działań na rzecz dobra wspólnego, to definicja tej kategorii pozostaje rozproszona w różnych fragmentach rozprawy. Czytelnik dopiero stopniowo rekonstruuje zakres tego pojęcia na podstawie sposobu konstruowania wskaźników i interpretacji wyników badań. Z punktu widzenia przejrzystości wyводу korzystniejsze byłoby wcześniejsze, jednoznaczne zdefiniowanie tej kategorii oraz wyraźne wskazanie jej miejsca wśród innych typów relacji sąsiedzkich.

Podobna uwaga odnosi się do rozróżnienia pomiędzy relacjami sąsiedzkimi a ich empirycznymi przejawami. W części metodologicznej Autorka przyjmuje określone zdarzenia społeczne jako wskaźniki intensywności sąsiedztwa solidarnościowego. Zabieg ten jest metodologicznie dopuszczalny, jednak warto byłoby wyraźniej zaakcentować, że badaniu podlegają nie same relacje społeczne, lecz ich obserwowalne manifestacje. Takie doprecyzowanie zwiększyłoby przejrzystość całego modelu badawczego.

Nie zmienia to jednak ogólnej, pozytywnej oceny części teoretycznej rozprawy. Autorka wykazuje dobrą orientację w literaturze przedmiotu, potrafi prowadzić krytyczną analizę istniejących koncepcji oraz wykorzystuje je do budowy własnego modelu badawczego. Szczególnie cenne jest konsekwentne dążenie do integrowania perspektywy społecznej i przestrzennej, zamiast traktowania ich jako odrębnych obszarów analiz. Dzięki temu rozważania teoretyczne nie mają charakteru wyłącznie przeglądowego, lecz tworzą spójny fundament dla dalszych badań empirycznych.

Jednocześnie warto zauważyć, że miejscami wywód teoretyczny staje się nadmiernie szczegółowy. Dotyczy to zwłaszcza fragmentów prezentujących liczne definicje tych samych pojęć oraz rozbudowane opisy klasyfikacji występujących w literaturze. Choć świadczy to o szerokiej kwerendzie bibliograficznej, w kilku miejscach bardziej syntetyczne przedstawienie stanowisk poszczególnych autorów mogłoby zwiększyć dynamikę wyводу bez uszczerbku dla

jego wartości merytorycznej. Uwaga ta ma jednak charakter redakcyjny i nie wpływa na wysoką ocenę merytoryczną tej części pracy.

Reasumując, problematykę badawczą rozprawy należy uznać za trafnie dobraną, aktualną i naukowo uzasadnioną. Równie wysoko oceniam podstawy teoretyczne pracy, które świadczą o dobrej znajomości literatury przedmiotu oraz umiejętności krytycznego wykorzystywania istniejących koncepcji do budowy własnego modelu badawczego. Dostrzeżone wątpliwości dotyczą przede wszystkim stopnia precyzji niektórych pojęć oraz sposobu ich operacjonalizacji, nie podważają jednak wartości poznawczej przedstawionych rozważań.

3. Ocena metodologii i metodyki badań

3.1. Ocena metodologii badań

Przyjęta metodologia badań zasługuje na wysoką ocenę. Autorka jako cel główny rozprawy przyjęła „...**przeprowadzenie holistycznych badań charakteru i ewolucji sąsiedztw wielkomiejskich na bazie gdańskich osiedli mieszkaniowych oraz sformułowanie odpowiedzi na pytanie jakie czynniki wpływają na wysoko rozwinięte relacje sąsiedzkie, w szczególności o charakterze kooperacyjnym.**”. Cel ten został sformułowany w sposób jednoznaczny i operacyjny, a jego konstrukcja umożliwia empiryczną weryfikację postawionych założeń badawczych.

W dalszej części rozprawy sformułowano hipotezę główną, zgodnie z którą „**Sąsiedztwa ulegają zmianom w czasie i pozostają wrażliwe na wahania czynników makrospołecznych, natomiast ich charakter zależy od konfiguracji cech osiedli mieszkaniowych.**”. Zarówno cel główny, jak i hipoteza główna pozostają ze sobą w pełni spójne, a ich rozwinięciem są logicznie podporządkowane cele szczegółowe oraz hipotezy szczegółowe. Hipoteza główna została sformułowana w sposób umożliwiający jej empiryczną falsyfikację i nie ma charakteru jedynie opisowego, lecz wyjaśniający, co należy uznać za rozwiązanie właściwe z metodologicznego punktu widzenia.

Na uznanie zasługuje zachowanie konsekwencji pomiędzy problematyką rozprawy, przyjętymi założeniami badawczymi, zastosowaną metodyką oraz sposobem weryfikacji hipotez. Przedmiot badań został jasno określony i konsekwentnie prowadzony od rozważań teoretycznych, poprzez analizy empiryczne, aż do syntetycznych wniosków końcowych.

Na podkreślenie zasługuje sposób konceptualizacji podstawowych kategorii badawczych. Autorka podejmuje próbę uporządkowania niejednoznacznej terminologii dotyczącej sąsiedztwa wielkomiejskiego oraz osiedla mieszkaniowego, wskazując na istniejące w literaturze rozbieżności definicyjne i ich konsekwencje dla badań empirycznych. Jest to zabieg metodologicznie uzasadniony, ponieważ precyzyjne określenie zakresu pojęciowego stanowi warunek poprawnej operacjonalizacji badanego zjawiska.

Za istotny walor metodologiczny należy uznać przyjęcie perspektywy holistycznej. Badane zjawisko zostało potraktowane jako struktura społeczno-przestrzenna, której nie można wyjaśnić wyłącznie poprzez analizę relacji społecznych ani jedynie poprzez badanie cech środowiska zamieszkania. Integracja obu perspektyw stanowi jedną z najważniejszych cech rozprawy i znajduje konsekwentne odzwierciedlenie w dalszych etapach postępowania badawczego.

Pozytywnie należy ocenić również sekwencję prowadzenia badań. Rozprawa została zbudowana zgodnie z klasyczną logiką procesu naukowego: od uporządkowania podstaw teoretycznych i definicyjnych, poprzez charakterystykę przestrzeni badawczej, następnie analizy ilościowe, pogłębione badania jakościowe, aż po syntezę wyników i próbę sformułowania modelu wyjaśniającego kierunki ewolucji sąsiedztw wielkomiejskich. Poszczególne etapy tworzą spójną całość i pozostają wobec siebie komplementarne.

Pewne wątpliwości metodologiczne budzi natomiast sposób wprowadzenia pojęcia „sąsiedztwa solidarnościowego”. Kategoria ta odgrywa istotną rolę w części empirycznej rozprawy oraz stanowi podstawę konstrukcji wskaźnika intensywności relacji sąsiedzkich, jednak jej definicja nie została odpowiednio wyeksponowana w części teoretycznej. Zasadne wydawałoby się wcześniejsze i pełniejsze wyjaśnienie statusu tego pojęcia oraz jednoznaczne wskazanie, czy ma ono charakter autorskiej kategorii analitycznej, czy też stanowi rozwinięcie istniejących koncepcji obecnych w literaturze przedmiotu. W rozprawie wskazano dwa wcześniejsze odniesienia do pojęcia „sąsiedztwa solidarnościowego” – autorstwa Piotra Kryczki (s. 58) oraz Helmuta Klagesa (s. 154). Oba ujęcia mają jednak węższy zakres znaczeniowy niż sposób rozumienia tego pojęcia przyjęty przez Doktorantkę, która nadaje mu charakter zdecydowanie szerszej kategorii analitycznej. W tej sytuacji wskazane byłoby wyraźniejsze wyjaśnienie, na czym polega autorska modyfikacja dotychczasowego rozumienia tego terminu oraz jakie przesłanki uzasadniają jego rozszerzenie. Uwaga ta nie podważa zasadności przyjętej koncepcji badawczej ani wartości zaproponowanego ujęcia, wskazuje jednak na potrzebę pełniejszego uzasadnienia i doprecyzowania statusu tej kategorii pojęciowej.

Reasumując, należy stwierdzić, że metodologia badań została opracowana w sposób dojrzały i konsekwentny. Przyjęte założenia badawcze pozostają wewnętrznie spójne, odpowiadają charakterowi podejmowanego problemu naukowego i umożliwiają osiągnięcie założonych celów rozprawy.

3.2. Ocena metodyki badań

Metodyka badań stanowi jedną z najmocniejszych stron ocenianej rozprawy. Autorka wykazała się bardzo dobrym przygotowaniem warsztatowym, dobierając zestaw metod i technik badawczych adekwatnych do złożonego charakteru analizowanego problemu. Zastosowane rozwiązania umożliwiły wieloaspektową analizę sąsiedztwa wielkomiejskiego zarówno w jego wymiarze przestrzennym, społecznym, jak i instytucjonalnym.

Na szczególne uznanie zasługuje umiejętne połączenie metod ilościowych i jakościowych. W części ilościowej wykorzystano analizy przestrzenne prowadzone z zastosowaniem Systemów Informacji Przestrzennej (GIS), analizę skupień metodą *k*-średnich, analizę korelacji oraz autorskie wskaźniki opisujące natężenie badanych zjawisk. Z kolei część jakościowa opiera się na pogłębionych wywiadach indywidualnych, obserwacji uczestniczącej, analizie dokumentów oraz studiach przypadków. Tak szeroki zestaw metod badawczych pozwolił na wielowymiarową weryfikację postawionych hipotez.

Za szczególnie wartościowy element warsztatu badawczego należy uznać samodzielne przeprowadzenie delimitacji gdańskich osiedli mieszkaniowych. Rezygnacja z prostego wykorzystania istniejących podziałów administracyjnych i opracowanie własnych jednostek analitycznych świadczą o dużej samodzielności badawczej oraz bardzo dobrej znajomości problematyki przestrzennej. Tak przygotowana baza danych stanowi solidny fundament dalszych analiz i zwiększa wiarygodność uzyskanych wyników.

Wysoko należy ocenić również wykorzystanie analiz przestrzennych. Opracowanie własnych warstw wektorowych, geolokalizacja danych, ich weryfikacja terenowa oraz integracja materiałów pochodzących z różnych rejestrów publicznych wymagały znacznego nakładu pracy oraz wysokich kompetencji technicznych. Świadczy to o bardzo dobrym opanowaniu współczesnych narzędzi badawczych wykorzystywanych w geografii społeczno-ekonomicznej.

Na pozytywną ocenę zasługuje także zastosowanie triangulacji metod badawczych. Poszczególne źródła informacji nie funkcjonują w rozprawie równolegle, lecz wzajemnie się uzupełniają i pozwalają na konfrontację wyników uzyskanych różnymi metodami. Takie podejście zwiększa wiarygodność prowadzonych analiz i pozwala pełniej wyjaśnić złożone mechanizmy funkcjonowania współczesnych sąsiedztw wielkomiejskich.

Jedynym elementem, który mógłby zostać szerzej uzasadniony, jest konstrukcja wskaźnika intensywności sąsiedztwa solidarnościowego, a zwłaszcza przyjęcie zróżnicowanych wag poszczególnych jego komponentów. Sam sposób budowy wskaźnika należy uznać za interesujący i funkcjonalny, jednak bardziej rozbudowane uzasadnienie przyjętych wag zwiększyłoby przejrzystość procedury badawczej i ułatwiłoby ocenę możliwości wykorzystania tego narzędzia w kolejnych badaniach.

Pewien niedosyt pozostawia również stosunkowo zwięzłe omówienie procedury wyboru liczby skupień w analizie metodą k -średnich. Chociaż Autorka wskazuje na testowanie kilku wariantów rozwiązania, szersza prezentacja kryteriów wyboru ostatecznego modelu wzmocniłaby transparentność postępowania badawczego.

Powyższe uwagi mają jednak charakter dyskusyjny i nie wpływają na wysoką ocenę zastosowanej metodyki badań. Przeciwnie, całość świadczy o bardzo dobrym przygotowaniu badawczym Autorki, umiejętności krytycznego doboru metod oraz sprawnym wykorzystaniu zarówno klasycznych, jak i nowoczesnych narzędzi analitycznych. Przyjęta metodyka odpowiada standardom współczesnych badań z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej i umożliwia uzyskanie wiarygodnych oraz dobrze udokumentowanych wyników empirycznych.

4. Ocena wyników badań

Najważniejszą wartością recenzowanej rozprawy stanowią wyniki badań empirycznych, które tworzą spójną i logicznie rozwijaną odpowiedź na postawiony problem badawczy. Autorka nie ogranicza się do opisu zjawiska sąsiedztwa wielkomiejskiego, lecz podejmuje próbę wyjaśnienia mechanizmów jego funkcjonowania oraz identyfikacji czynników odpowiedzialnych za kształtowanie relacji sąsiedzkich w przestrzeni miejskiej. Uzyskane rezultaty mają charakter zarówno poznawczy, jak i aplikacyjny, co należy uznać za jedną z najważniejszych zalet rozprawy.

Na szczególne podkreślenie zasługuje konsekwentne powiązanie wyników analiz ilościowych i jakościowych. Autorka nie traktuje obu części badań jako odrębnych etapów, lecz wykorzystuje je wzajemnie do weryfikacji i pogłębiania uzyskanych ustaleń. Dzięki temu przedstawiony obraz współczesnych sąsiedztw wielkomiejskich jest wielowymiarowy i pozwala dostrzec zależności, które nie byłyby widoczne przy zastosowaniu wyłącznie jednego typu metod badawczych.

Istotnym osiągnięciem rozprawy jest wykazanie, że współczesne sąsiedztwa mają charakter dynamiczny i pozostają pod wpływem zarówno procesów makrospołecznych, jak i lokalnych uwarunkowań przestrzennych oraz instytucjonalnych. Autorka przekonująco pokazuje, że relacje sąsiedzkie nie są prostą konsekwencją bliskości zamieszkiwania, lecz rezultatem współoddziaływania wielu czynników tworzących złożony system społeczno-przestrzenny. Tym samym udało się odejść od uproszczonych interpretacji sprowadzających sąsiedztwo jedynie do kategorii przestrzennej lub wyłącznie społecznej.

Za szczególnie wartościowe należy uznać wyniki dotyczące zróżnicowania gdańskich osiedli mieszkaniowych. Przeprowadzona typologia pozwala wykazać, że poszczególne style zamieszkiwania wiążą się z odmiennym natężeniem aktywności sąsiedzkiej oraz różnym potencjałem budowania więzi lokalnych. Otrzymane wyniki wskazują, iż o jakości relacji sąsiedzkich nie decyduje pojedyncza cecha przestrzeni, lecz określona konfiguracja czynników społecznych, funkcjonalnych i urbanistycznych. Jest to wniosek istotny zarówno z punktu widzenia teorii rozwoju miast, jak i praktyki planowania przestrzennego.

Interesujące rezultaty przynoszą również analizy korelacyjne. Pozwalają one wskazać, które cechy osiedli najczęściej współwystępują z większą intensywnością analizowanych przejawów sąsiedzkości. Autorka zachowuje przy tym ostrożność interpretacyjną, nie utożsamiając współzależności statystycznych z zależnościami przyczynowo-skutkowymi. Takie podejście należy ocenić pozytywnie, gdyż świadczy o świadomości ograniczeń stosowanych metod statystycznych i zwiększa wiarygodność formułowanych wniosków.

Na uznanie zasługują także wyniki badań jakościowych. Stanowią one nie tylko ilustrację analiz ilościowych, lecz przede wszystkim pozwalają zrozumieć mechanizmy funkcjonowania lokalnych społeczności oraz rolę instytucji i liderów społecznych w budowaniu relacji sąsiedzkich. Szczególnie wartościowe są obserwacje dotyczące znaczenia lokalnych inicjatyw, działań oddolnych oraz współpracy pomiędzy mieszkańcami a instytucjami miejskimi. Dzięki temu rozprawa ukazuje sąsiedztwo jako proces wymagający zarówno odpowiednich warunków przestrzennych, jak i aktywności społecznej.

Ważnym elementem badań jest również próba uporządkowania kierunków ewolucji współczesnych sąsiedztw. Zaproponowana koncepcja cyklu życia sąsiedztwa oraz wskazanie czynników wpływających na jego rozwój stanowią interesującą próbę interpretacji uzyskanych wyników w szerszej perspektywie teoretycznej. Podobnie pozytywnie należy ocenić podjęcie próby sformułowania rekomendacji dotyczących wzmacniania lokalnych wspólnot, ponieważ wykraczają one poza opis rzeczywistości i wskazują możliwe kierunki działań praktycznych.

Nie oznacza to jednak, że wszystkie elementy interpretacji pozostają jednakowo przekonujące. Pewne wątpliwości budzi przede wszystkim operowanie pojęciem „sąsiedztwa solidarnościowego”, które odgrywa istotną rolę w analizach empirycznych, natomiast jego status pojęciowy nie został w pełni jednoznacznie określony. W kolejnych rozdziałach termin ten nabiera coraz większego znaczenia analitycznego, jednak jego relacja do klasycznych typologii relacji sąsiedzkich pozostaje częściowo otwarta. Można odnieść wrażenie, że pojęcie to pełni jednocześnie funkcję kategorii teoretycznej, typu idealnego oraz wskaźnika empirycznego, co nie zawsze pozwala na jednoznaczne rozróżnienie poziomu konceptualizacji od poziomu pomiaru.

Pewien niedosyt pozostawia również zakres możliwości uogólniania uzyskanych wyników. Autorka świadomie koncentruje badania na Gdańsku i nie formułuje zbyt daleko idących

twierdzeń dotyczących wszystkich miast, co należy ocenić pozytywnie. Jednocześnie można postawić pytanie, w jakim stopniu zidentyfikowane mechanizmy mają charakter uniwersalny, a w jakim wynikają ze specyfiki badanego miasta. Kwestia ta mogłaby zostać szerzej przedyskutowana w zakończeniu rozprawy, zwłaszcza w kontekście możliwości wykorzystania zaproponowanego modelu badawczego w innych ośrodkach miejskich.

W tej części warto zwrócić uwagę na dwie autorskie ryciny zamieszczone w piątym rozdziale – rycinę 100 przedstawiającą cztery podstawowe wymiary relacji społecznych podejmowanych z sąsiadami oraz rycinę 101 prezentującą spektrum różnic w postawach wobec sąsiedztwa. Oba opracowania stanowią interesującą próbę syntetycznej konceptualizacji wyników badań i należą do najbardziej oryginalnych elementów rozprawy. Tym większy niedosyt budzi fakt, że zostały one opatrzone jedynie bardzo krótkim komentarzem. Autorka nie przedstawia szerzej przesłanek wyodrębnienia zaproponowanych kategorii, nie omawia ich wzajemnych relacji ani znaczenia dla interpretacji procesów zachodzących we współczesnych sąsiedztwach wielkomiejskich. W konsekwencji czytelnik otrzymuje wartościowe modele interpretacyjne, których potencjał poznawczy nie został w pełni wykorzystany. Zważywszy, że są to autorskie propozycje porządkujące wyniki przeprowadzonych badań, zasługiwały one na bardziej pogłębioną analizę i dyskusję.

Pewne zastrzeżenie budzi natomiast wykorzystanie analogii biologicznej przy opisie ewolucji sąsiedztw (str. 248, 249). Choć odwołanie do układów biologicznych trafnie oddaje dynamikę i zdolność adaptacji badanych struktur społeczno-przestrzennych, warto byłoby wyraźniej zaznaczyć, że ma ono charakter wyłącznie metafory interpretacyjnej. Pozwoliłoby to uniknąć wrażenia nadmiernego utożsamiania mechanizmów społecznych z procesami właściwymi systemom biologicznym.

Na uwagę zasługuje również przeprowadzona przez Autorkę analiza SVOR, stanowiąca interesującą próbę syntetycznego ujęcia czynników determinujących przyszłość sąsiedztw wielkomiejskich. Pewne wątpliwości budzi jednak przypisanie migracjom i rotacji ludności roli jednej z głównych sił wpływających na trwałość relacji sąsiedzkich. Wydaje się, że problem wymaga bardziej zniuansowanego ujęcia. Sama migracja nie musi bowiem prowadzić do osłabienia więzi lokalnych, czego wymownym przykładem jest powojenny rozwój Gdańska, gdzie niemal całkowita wymiana ludności nie uniemożliwiła ukształtowania się nowych wspólnot lokalnych i tożsamości miejskiej. Znacznie większe znaczenie dla trwałości relacji sąsiedzkich wydaje się mieć współczesna mobilność mieszkańców, rozumiana jako wysoka rotacja ludności, krótkookresowe formy zamieszkiwania oraz niestabilność miejsca pobytu, charakterystyczne dla dużych miast. To właśnie te procesy mogą utrudniać budowanie trwałych więzi społecznych i ograniczać możliwość kumulowania kapitału społecznego na poziomie sąsiedztwa.

Powyższe uwagi nie zmieniają jednak zasadniczo bardzo pozytywnej oceny wyników badań. Uzyskane rezultaty są obszerne, spójne i dobrze udokumentowane, a ich interpretacja pozostaje logicznie powiązana z wcześniejszymi rozważaniami teoretycznymi oraz przyjętymi założeniami metodologicznymi. Autorka z powodzeniem zrealizowała postawione cele badawcze i w przekonujący sposób zweryfikowała zasadnicze hipotezy rozprawy. Przedstawione wyniki stanowią istotny wkład do badań nad współczesnym sąsiedztwem wielkomiejskim oraz dostarczają wartościowych przesłanek do dalszych analiz relacji społeczno-przestrzennych w miastach.

5. Ocena wkładu naukowego rozprawy oraz umiejętności prowadzenia badań naukowych i samodzielnego rozwiązania problemu badawczego

Przedłożona rozprawa stanowi oryginalne opracowanie naukowe, wnoszące istotny wkład do badań z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej oraz szerzej rozumianych studiów miejskich. Jej wartość nie polega wyłącznie na zgromadzeniu bogatego materiału empirycznego dotyczącego Gdańska, lecz przede wszystkim na podjęciu próby całościowego ujęcia sąsiedztwa jako dynamicznej struktury społeczno-przestrzennej, w której współoddziałują czynniki przestrzenne, społeczne, funkcjonalne i instytucjonalne.

Za szczególnie wartościowy należy uznać autorski model badawczy, integrujący różnorodne perspektywy analizy zjawiska sąsiedztwa. Doktorantka nie ograniczyła się do opisu relacji społecznych ani do analizy struktury przestrzennej miasta, lecz zaproponowała podejście łączące oba te wymiary w jedną spójną koncepcję badawczą. Na uwagę zasługuje również samodzielne opracowanie delimitacji gdańskich osiedli mieszkaniowych, stanowiącej podstawę dalszych analiz przestrzennych. Jest to rozwiązanie wymagające zarówno kompetencji metodologicznych, jak i znacznego nakładu pracy analitycznej.

Na wysoką ocenę zasługuje opracowanie autorskiej procedury delimitacji osiedli mieszkaniowych. W literaturze przedmiotu brak jest bowiem powszechnie akceptowanej metodologii pozwalającej na jednoznaczne wyznaczanie granic polskich osiedli mieszkaniowych. W tej sytuacji Autorka była zmuszona do opracowania własnych kryteriów delimitacyjnych oraz szczegółowego udokumentowania przyjętej procedury. Rozwiązanie to należy uznać za wartościowy element warsztatu badawczego, którego znaczenie wykracza poza potrzeby niniejszej rozprawy i może znaleźć zastosowanie również w badaniach prowadzonych w innych miastach.

Istotnym osiągnięciem rozprawy jest również próba operacjonalizacji zjawiska określonego jako „sąsiedztwo solidarnościowe”. Chociaż sposób definiowania tego pojęcia oraz konstrukcja wskaźnika jego intensywności mogą stanowić przedmiot dyskusji naukowej, sam fakt podjęcia próby przełożenia kategorii o charakterze jakościowym na mierzalne wskaźniki należy ocenić pozytywnie. Wskazuje to na ambicję wyjścia poza opisowy charakter badań nad sąsiedztwem i budowania narzędzi umożliwiających prowadzenie analiz porównawczych.

Rozprawa świadczy o bardzo dobrym opanowaniu warsztatu badawczego. Doktorantka wykazała umiejętność doboru adekwatnych metod badawczych, krytycznej analizy literatury przedmiotu, samodzielnego pozyskiwania i opracowania danych, a także łączenia metod ilościowych i jakościowych w ramach konsekwentnie realizowanej strategii badawczej. Szczególnie pozytywnie należy ocenić umiejętność wykorzystania analiz GIS, metod statystycznych, badań jakościowych oraz ich wzajemnej triangulacji. Tak szeroki zakres zastosowanych metod świadczy o wysokich kompetencjach metodologicznych autorki oraz umiejętności prowadzenia badań interdyscyplinarnych.

Na podkreślenie zasługuje również samodzielność badawcza doktorantki. Praca nie sprawia wrażenia kompilacji istniejących koncepcji, lecz stanowi efekt konsekwentnie realizowanego własnego programu badawczego. Samodzielność ta przejawia się zarówno w sposobie sformułowania problemu badawczego, opracowaniu własnych narzędzi analitycznych, delimitacji jednostek badawczych, jak i w krytycznej interpretacji uzyskanych wyników. Autorka potrafi prowadzić naukową argumentację, wskazywać ograniczenia własnych badań oraz formułować wnioski wynikające z przeprowadzonych analiz.

Na szczególne podkreślenie zasługują autorskie próby modelowego ujęcia badanych zjawisk, w tym przedstawienie wymiarów relacji sąsiedzkich oraz spektrum postaw wobec sąsiedztwa. Są to opracowania o znacznym potencjale poznawczym, które – przy nieco szerszym rozwinięciu interpretacyjnym – mogłyby stać się jednymi z ważniejszych osiągnięć konceptualnych rozprawy.

W mojej ocenie rozprawa potwierdza, że doktorantka posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, właściwego doboru metod badawczych, krytycznej analizy materiału empirycznego oraz formułowania oryginalnych wniosków naukowych. Przedstawiona rozprawa stanowi samodzielne rozwiązanie istotnego problemu naukowego i wnosi zauważalny wkład do rozwoju badań nad społeczno-przestrzennym funkcjonowaniem współczesnych sąsiedztw wielkomiejskich.

6. Ocena strony formalnej rozprawy

Od strony formalnej rozprawa spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim. Jej układ jest przejrzysty i logiczny, a przyjęta konstrukcja odpowiada kolejnym etapom postępowania badawczego – od rozważań teoretycznych, poprzez analizy empiryczne, aż po syntezę wyników i sformułowanie wniosków. Poszczególne rozdziały zachowują spójność merytoryczną i pozostają we wzajemnym związku, tworząc konsekwentnie rozwijaną narrację naukową.

Na szczególne podkreślenie zasługuje bogaty materiał ilustracyjny obejmujący liczne mapy, ryciny, zestawienia tabelaryczne oraz opracowania kartograficzne przygotowane przez Autorkę. Elementy te nie pełnią wyłącznie funkcji ilustracyjnej, lecz stanowią integralną część argumentacji naukowej, ułatwiając interpretację wyników analiz przestrzennych oraz prezentację zależności pomiędzy badanymi zjawiskami. Tu jednak zwracam uwagę na stosunkowo małą czytelność niektórych rycin np. ryc. 69, 71, 77, trzy ryciny bez numeracji na str. 199, ryc. 85, trzy ryc. bez numeracji na str. 211, ryc. 88, 111.

Rozprawa napisana została poprawnym i dojrzałym językiem naukowym. Styl wywodu jest zasadniczo precyzyjny, a aparat pojęciowy właściwie dobrany do problematyki geografii społeczno-ekonomicznej, gospodarki przestrzennej oraz nauk społecznych. W całej pracy zachowana została odpowiednia kultura naukowego dyskursu, bez nadmiernej publicystyki czy nieuzasadnionych ocen wartościujących.

Nie oznacza to jednak, że praca jest całkowicie wolna od mankamentów redakcyjnych. W niektórych fragmentach dostrzegalna jest skłonność do nadmiernego rozbudowywania wywodu oraz powracania do tych samych zagadnień w kolejnych rozdziałach. Dotyczy to przede wszystkim przypominania wcześniej omawianych definicji, założeń metodologicznych czy znaczenia wybranych pojęć, co prowadzi do pewnych powtórzeń i osłabia dynamikę narracji. W kilku miejscach korzystne byłoby większe skondensowanie tekstu poprzez ograniczenie fragmentów o charakterze podsumowującym lub porządkującym, których funkcja została już wcześniej zrealizowana.

Miejscami widoczna jest również tendencja do rozbudowanego komentowania struktury wywodu poprzez zapowiedzi kolejnych analiz oraz ich późniejsze rekapitulacje. Ograniczenie tego rodzaju fragmentów przyczyniłoby się do większej zwartości narracji, nie wpływając przy tym na czytelność prowadzonych rozważań.

Na marginesie warto zwrócić uwagę na konsekwencję stosowanego aparatu pojęciowego. W kilku miejscach rozprawy pojawiają się kalki językowe zaczerpnięte z terminologii anglojęzycznej lub praktyki projektowej, takie jak „mapowanie aktywności” czy „sieciowanie ludzi”. Choć określenia te są coraz częściej spotykane w dokumentach strategicznych i języku zarządzania, w rozprawie naukowej bardziej adekwatne wydaje się stosowanie terminów zakorzenionych w polskiej tradycji metodologicznej, takich jak „analiza przestrzennego rozmieszczenia aktywności”, „przestrzenna identyfikacja aktywności”, „budowanie sieci relacji społecznych” czy „tworzenie sieci współpracy”. Dotyczy to również niektórych określeń zaczerpniętych z języka mediów i praktyki zarządzania, takich jak „medialny контент”, które w rozprawie naukowej warto zastąpić terminami bardziej zakorzenionymi w polskiej terminologii naukowej, np. „treści medialne” lub „przekazy medialne”. W pracy pojawia się też określenie „dane cenzusowe i statystyczne” jest one w istocie tautologiczne. Dane cenzusowe (spisowe) są jednym z rodzajów danych statystycznych. Przecistawianie ich danym statystycznym sugeruje, jakoby były to dwie odrębne kategorie, co nie odpowiada metodologii statystyki publicznej.

Użycie zwrotu „**Autorka stoi w kontrze**” jest nieprecyzyjne i ma charakter publicystyczny. Znacznie trafniejsze będą sformułowania akcentujące różnicę stanowisk, a nie konfrontację, np.: autorka nie podziela obecnego w części literatury poglądu, lub autorka polemizuje z obecnym w części współczesnej literatury poglądem.

Pewne wątpliwości budzi użycie określenia „paradygmat redukcjonizmu społecznego”. Nie jest ono terminem utrwalonym w literaturze metodologicznej ani w badaniach nad miastem. Bardziej precyzyjne wydawałoby się odwołanie do redukcjonistycznego ujęcia sąsiedztwa lub wskazanie, że część dotychczasowych badań koncentrowała się przede wszystkim na społecznym wymiarze relacji sąsiedzkich, marginalizując ich aspekt przestrzenny. Ujednolicenie terminologii w tym zakresie zwiększyłoby precyzję wywodu. Warto zauważyć, że pojęcia paradygmat dotyczy sposobu uprawiania nauki (w rozumieniu Thomasa Kuhna), natomiast redukcjonizm oznacza sposób wyjaśniania zjawisk przez sprowadzanie ich do jednego rodzaju czynników. Są to pojęcia z różnych poziomów opisu.

Warto zauważyć, że jednolitość aparatu pojęciowego ma znaczenie nie tylko redakcyjne, lecz również metodologiczne, gdyż zwiększa precyzję interpretacji zastosowanych procedur badawczych i ułatwia odbiór pracy przez czytelnika reprezentującego różne dyscypliny naukowe.

Pewne zastrzeżenia budzi również kompletność wykazu literatury. Recenzent odnotował kilkanaście pozycji cytowanych w tekście rozprawy, które nie zostały uwzględnione w bibliografii. Jest to uchybienie o charakterze redakcyjnym, które nie wpływa na wartość merytoryczną przeprowadzonych badań, jednak w pracy doktorskiej należałoby oczekiwać pełnej zgodności między aparatem cytowań a końcowym wykazem wykorzystanych źródeł.

Wskazane uwagi nie wpływają na wysoką ocenę merytorycznej wartości rozprawy. Wymienione uchybienia mają charakter techniczno-redakcyjny i mogą zostać stosunkowo łatwo usunięte na etapie przygotowania rozprawy do publikacji. Stwierdzam, że całość rozprawy została przygotowana starannie, a jej forma odpowiada standardom prac doktorskich w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

7. Konkluzja

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska pt. *Sąsiedztwo jako dynamiczna struktura społeczno-przestrzenna. Kształtowanie relacji współzamieszkiwania na przykładzie miasta Gdańska* stanowi oryginalne rozwiązanie istotnego problemu naukowego i wnosi wartościowy wkład do rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej oraz badań nad współczesnymi procesami miejskimi. Autorka wykazała się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu, umiejętnością krytycznej analizy istniejących koncepcji, wysokimi kompetencjami metodologicznymi oraz zdolnością samodzielnego zaprojektowania i przeprowadzenia złożonych badań empirycznych. Na szczególne podkreślenie zasługuje konsekwentne połączenie analiz społecznych i przestrzennych, szeroki zakres wykorzystanych metod badawczych, samodzielne opracowanie materiału empirycznego oraz sformułowanie wniosków posiadających zarówno wartość poznawczą, jak i aplikacyjną.

Uwagi krytyczne sformułowane w niniejszej recenzji mają charakter dyskusyjny i odnoszą się przede wszystkim do potrzeby doprecyzowania niektórych pojęć, pełniejszego uzasadnienia wybranych rozwiązań metodologicznych oraz nieznacznego ograniczenia powtórzeń występujących w narracji. Nie podważają one jednak wysokiej wartości naukowej rozprawy ani trafności przyjętych rozwiązań badawczych.

W mojej ocenie przedłożona rozprawa spełnia wymagania określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z późn. zm.), stawiane rozprawom doktorskim, stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz potwierdzając, że Autorka posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W związku z powyższym **wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Anny Gralewskiej do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.**

Jednocześnie, mając na uwadze wysoki poziom merytoryczny rozprawy, jej oryginalny charakter, znaczący wkład w rozwój badań nad społeczno-przestrzennym wymiarem sąsiedztwa wielkomiejskiego, a także wysoki poziom warsztatu metodologicznego i bogactwo zgromadzonego materiału empirycznego, **wnoszę o wyróżnienie rozprawy stosowną nagrodą**, uznając, że reprezentuje ona poziom wykraczający ponad standardowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim.